

ELŻBIETA TRACEWICZ

OCENA PRZEDROZWODOWEGO KONFLIKTU A PŁEĆ

WPROWADZENIE

Pojawienie się zaburzeń w relacji małżeńskiej stanowi dla jednostki źródło silnego konfliktu psychologicznego. Jeżeli natężenie konfliktu małżeńskiego przekracza — w subiektywnym odczuciu jednostki — granice jej tolerancji na stres, a zwłaszcza gdy nie istnieją — także subiektywnie — wystarczające argumenty za kontynuowaniem dotychczasowej relacji małżeńskiej, konflikt małżeński przekształca się w konflikt przedrozwodowy. Rozwód staje się wówczas dla jednostki jedną z realnych możliwości wyjścia z trudnej sytuacji psychologicznej.

Zdaniem Hobarta [1975], podjęcie decyzji rozvodu wymaga zaistnienia w relacji małżeńskiej następujących warunków: 1) stwierdzenie przynajmniej przez jednego ze współmałżonków faktu występowania dysharmonii pomiędzy nim i partnerem w zakresie żywionych przez nich przekonań i oczekiwań; 2) stwierdzona dysharmonia musi być uznawana — przynajmniej przez jednego z partnerów — za zbyt trudną do zlikwidowania; 3) relacja małżeńska musi być widziana przez decydenta jako mniej atrakcyjna niż inne, pozamałżeńskie relacje; 4) uzyskanie rozvodu musi być dostępne dla obu partnerów i samo w sobie musi uzyskać względnie wysoką rangę pośród istniejących w danej sytuacji możliwych działań. Natomiast Lantz i Snyder [por. Bloom, Asher i White 1978] wyróżnili na podstawie badań następujące etapy narastania małżeńskiego konfliktu: 1) powstanie zaburzeń w życiu emocjonalno-seksualnym pary małżeńskiej; 2) wzięcie pod uwagę możliwości rozvodu; 3) rozbicie solidarności partnerów; 4) separacja; 5) rozwód. Potraktowanie rozvodu jako realnej możliwości wyjścia z trudnej sytuacji psychologicznej zapoczątkowuje okres przedrozwodowy w życiu małżeństwa.

Rozwód powoduje kompletną dezorganizację dotychczasowego statusu życiowego jednostki: rozbicie domu i rodziny, utratę wielu społecznych relacji, często też zmianę przekonań i hierarchii wartości. Prawny rozwód jest tylko jednym z 6 doświadczeń separacji [Bohannon, por. Bloom, Asher i White 1978], które stają się udziałem rozwiedzionej jednostki. Pozostałymi doświadczeniami są: rozwód emocjonalny — wyni-

kający z utraty kochanej osoby, ekonomiczny (podział własności), współrodzicielski (podział dzieci), jedności (konflikt postaw, przekonań, komplikacja relacji z przyjaciółmi i krewnymi), fizyczny (stawanie się autonomiczną jednostką — odwrócenie procesu „stawania się jednym ciałem“). Omówione procesy zaczynają się na długo przed formalnym rozводом, w okresie pogłębiającego się konfliktu małżeńskiego i stanowią źródło silnych stresów.

1. PROBLEM BADAŃ

Płeć jest czynnikiem w znacznym stopniu determinującym funkcje małżeńskie i rodzinne jednostki, a związane z płcią normy kulturowe sprawiają, że w zależności od niej jednostka staje wobec odmiennych niż jej partner, możliwych typów konfliktu małżeńskiego. Niektóre bowiem źródła możliwych konfliktów wewnątrzmałżeńskich są niejako „związane“ z płcią (np. alkoholizm, przestępczość częściej ma miejsce wśród mężczyzn niż wśród kobiet). Społeczeństwo łatwiej bowiem toleruje tego typu zachowania u mężczyzn niż u kobiet. Ogólnie wyższe wymagania społeczno-moralne (uwarunkowane kulturowo) wobec kobiet sprawiają, że jest wśród nich mniej przypadków patologii społecznych.

Płeć jednostki w znacznym stopniu warunkuje typ i poziom ponoszonych przez nią kosztów rozvodu oraz prognozę sytuacji porozwodowej. Z badań wynika [por. Bloom, Asher i White 1978], że rozwód jest silniejszym czynnikiem traumatyzującym, a sytuacja porozwodowa trudniejsza u kobiet niż u mężczyzn.

Wydaje się, że sytuacja porozwodowa kobiety z młodego, bezdzietnego związku jest na ogół podobna do sytuacji większości rozwodzących się mężczyzn. Oboje są zwykle samodzielni finansowo i niezależni pod tym względem od siebie nawzajem. Sytuacja porozwodowa młodej kobiety jest mniej stressogenna niż kobiety z dłuższym stażem małżeńskim, ponieważ wraz z wiekiem maleją możliwości przystosowania się do nowych warunków [por. Pinard 1966, Hackney 1975, Hart 1976, Messinger 1976, Bloom, Asher i White 1978]. Kobieta z co najmniej kilkuletnim stażem małżeńskim znacznie częściej niż mężczyzna skazana jest na porozwodową samotność. Na jej sytuację porozwodową większy wpływ niż u mężczyzn ma wynikająca z wieku utrata urody i atrakcyjności fizycznej. Częste obarczenie rozwiedzionej kobiety wychowywaniem dzieci z pierwszego małżeństwa — w przeciwieństwie do mężczyzn — utrudnia jej znalezienie nowego partnera małżeńskiego [por. Messinger 1976, Wood 1977, Bloom, Asher i White 1978]. Zostając z dziećmi rozwiedzona kobieta — o ile nie widzi możliwości szybkiego zawarcia nowego związku małżeńskiego — przyjmuje na siebie obowiązek pogodzenia pracy zawodowej w pełnym wymiarze godzin (niejednokrotnie wraz z godzinami nadliczbowymi), pracy domowej oraz samotnego wychowywania i opieki nad dziećmi. Sytuacja jest szczególnie trudna, gdy dzieci są jeszcze małe i wymagają opieki pielęgnacyjnej. Kobieta zarabiając przeciętnie mniej niż mężczyzna [por.: Sokołowska i Wrechno 1966, Waluk 1966, Bloom, Asher i White 1978] musi się liczyć ze znacznym obniżeniem się własnej stopy życiowej w okresie porozwodowym nawet wówczas, gdy ex-mąż regularnie płaci alimenty na dzieci [por. Traciewicz 1982].

Omówione wyżej różnice w sytuacji psychologiczno-społecznej kobiety i mężczyzny wydają się mieć znaczący wpływ na ich ocenę przedrozwodowego konfliktu we własnym związku małżeńskim, a w tym także na ich motywację wnoszenia pozwu rozwodowego. Hipotezę tę potwierdzają badania Hayesa [1976], z których wynika, że płeć jest jednym z czynników różnicujących percepcję przyczyn rozwodu.

Wspomniane wyżej badania Hayesa dotyczyły populacji amerykańskiej i nie mogą być bez zastrzeżeń przeniesione na warunki polskie ze względu na duże różnice obyczajowe. Dlatego też w niniejszym artykule podjęto problem oceny przedrozwodowego konfliktu w zależności od płci w warunkach polskich. Ponieważ konflikt wewnątrzmałżeński rozpadającego się związku nie ogranicza się wyłącznie do bezpośredniej przyczyny rozwodu, lecz trwa i narasta w czasie, dlatego w analizie sytuacji przedrozwodowej badanych osób uwzględniono również źródła najczęstszych nieporozumień małżeńskich, oraz najuciążliwsze — w ocenie badanych — aspekty ich życia małżeńskiego. Postawiono hipotezę, że badane kobiety i mężczyźni stanowili dla swego partnera małżeńskiego źródło odmiennych trudności w relacjach interpersonalnych. Stąd oczekiwano, że płeć zróżnicuje dokonane przez badanych oceny źródeł nieporozumień małżeńskich, najuciążliwszych dla badanych problemów ich byłego związku oraz przyczyn rozwodu.

2. CHARAKTERYSTYKA SYTUACJI BADAWCZEJ

Badania* przeprowadzono za pomocą specjalnie w tym celu skonstruowanego wywiadu standaryzowanego, który zatytułowano: „Kwestionariusz na temat: małżeństwo i rozwód“. Wywiad składał się z szeregu pytań: otwartych, zamkniętych, wyboru preferowanych twierdzeń, oraz skal ocen prawdopodobieństwa. Z punktu widzenia metodologii badań psychologicznych wywiad ma charakter metody quasi-eksperymentalnej [por. Brzeziński 1978]. Stosuje się ją wówczas, gdy z przyczyn obiektywnych niemożliwe jest użycie tzw. obiektywnych metod badawczych. Dokładne omówienie zastosowanej w niniejszych badaniach metody znajduje się w innej pracy [Traciewicz 1982, aneks]. Niżej zostanie przytoczona jedynie treść tych pytań, które będą analizowane w niniejszym artykule.

Badania przeprowadzone wśród osób rozwiedzionych, a więc tych, u których natężenie konfliktu wewnątrzmałżeńskiego okazało się na tyle duże, że doprowadziło do prawnego rozwiązania relacji małżeńskiej. Badaniami objęto wszystkich dostępnych, rozwiedzionych po 1970 roku mieszkańców jednego z małych, wysoko uprzemysłowionych miast polskich. W analizie wyników uwzględniono odpowiedzi 133 kobiet i 63 mężczyzn. Przewaga liczebna kobiet w próbie wynika z faktu, że spośród objętych badaniami znacznie więcej kobiet niż mężczyzn przebywa w miejscu swego stałego zamieszkania. Badania dotyczyły wyłącznie pierwszego małżeństwa respondentów.

Zamieszczone w tabeli 1 dane wskazują, że znaczną większość ogółu badanych (70,67 % kobiet i 77,78 % mężczyzn) stanowili ludzie w wieku 31-50 lat. Powyżej tego

---

* Przedstawiony w niniejszym artykule materiał empiryczny stanowi część obszernego planu badawczego, zrealizowanego przez autorkę artykułu we współpracy z socjologami: F. Adamskim i P. Kryczką.

przedziału wiekowego znalazło się 13,53 % badanych kobiet i 17,47 % mężczyzn. Około połowa badanych kobiet (57,89 %) i mężczyzn (46,03 %) nie przekroczyła 40 roku życia. Mniej niż 30 lat liczyło 15,79 % badanych kobiet i 4,76 % mężczyzn.

Relacje jednostki z otoczeniem są w znacznym stopniu wyznaczone przez jej środowisko rodzinno-wychowawcze. Stąd ważna wydaje się być charakterystyka badanej próbki ze względu na jej pochodzenie społeczne oraz posiadane wykształcenie. Dane dotyczące pochodzenia respondentów zamieszczono w tabeli 2. Ponad połowa badanych (54,08 % ogółu, w tym 53,38 % kobiet i 55,56 % mężczyzn) pochodziła ze środowiska robotniczego. Znacznie mniejszy procent badanych (32,65 % ogółu, w tym 33,09 % kobiet i 31,74 % mężczyzn) ma pochodzenie chłopskie lub robotniczo-chłopskie. Stosunkowo niewielka grupa badanych (12,24 % ogółu, w tym 12,78 % kobiet i 11,11 % mężczyzn) pochodziła z rodzin inteligenckich. Tylko 2 respondentów pochodziło z rodzin rzemieślniczych.

Dane dotyczące wykształcenia badanych przedstawia tabela 3. Wśród respondentów przeważały osoby z wykształceniem podstawowym, zawodowym i średnim. Większość badanych posiadała wykształcenie poniżej średniego (64,79% ogółu badanych, w tym 68,42 % kobiet i 57,14% mężczyzn), a 26,32% kobiet i 31,75% mężczyzn miało ukończoną szkołę średnią. Tylko nieliczni badani mieli wykształcenie wyższe lub niepełne wyższe (7,14% ogółu badanych, w tym 5,26% kobiet i 11,11% mężczyzn). Przedstawione wyniki wydają się odzwierciedlać typowy dla środowiska dużych zakładów przemysłowych rozkład poziomu wykształcenia.

Rozkład poziomu wykształcenia respondentów oraz ich pochodzenie społeczne wskazują, że uzyskane dane empiryczne odnoszą się przede wszystkim do środowiska robotniczego wielkich zakładów przemysłowych, wybudowanych w małych, nowo powstałych miastach. Dane uzyskane w tych badaniach nie mogą być w żadnym wypadku ekstrapolowane na środowiska o innej strukturze pochodzenia i wykształcenia. Wydaje się także, iż tylko z wielką ostrożnością i z zastrzeżeniami, można odnieść uzyskane wyniki badań do tych środowisk robotniczych (zakłady wielkoprzemysłowe i miasta), w których istnieje wielopokoleniowa tradycja pracy w przemyśle.

3. ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ

W celu uzyskania w miarę pełnego obrazu konfliktu wewnątrzmałżeńskiego u badanych osób postanowiono zapytać respondentów nie tylko o bezpośrednią przyczynę wniesienia pozwu rozwodowego („Co było bezpośrednią przyczyną wniesienia pozwu rozwodowego?“), lecz także o źródło najczęstszych nieporozumień małżeńskich („Co zdaniem Pana(i) leżało u podstaw Waszych nieporozumień; było ich główną przyczyną?“), oraz o najbardziej uciążliwe dla badanego aspekty jego relacji małżeńskiej („Co dla Pana(i) było najbardziej uciążliwe w Waszym małżeństwie? Proszę wybrać 3 odpowiedzi i ułożyć je wg stopnia ważności“). Każde z tych pytań dotyczyło innego sposobu przejawiania się tego samego konfliktu interpersonalnego. Dwa pierwsze z wymienionych pytań miały charakter otwarty, dający respondentowi możliwość udzielenia 3 odpowiedzi, natomiast trzecie pytanie wymagało od badanego wyboru 3 — spośród zamieszczonych w wywiadzie — kategorii odpowiedzi. W opra-

Tab. 1. Wiek respondentów w chwili badania

badani wiek	kobiety		mężczyźni		razem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
21-30	21	15,79	3	4,76	24	12,24
31-40	56	42,10	26	41,26	82	41,84
41-50	38	28,57	23	36,51	61	31,12
51-60	13	9,78	9	14,29	22	11,23
61 i więcej	5	3,76	2	3,18	7	3,57
razem	133	100,00	63	100,00	196	100,00

Tab. 2. Pochodzenie społeczne badanych osób

badani pochodzenie	kobiety		mężczyźni		razem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
chłopskie	36	27,07	19	30,15	55	28,06
robotnicze	71	53,38	35	55,56	106	54,08
robotniczo- chłopskie	8	6,02	1	1,59	9	4,59
rzemieślnicze	1	0,75	1	1,59	2	1,02
inteligentkie	17	12,78	7	11,11	24	12,24
razem	133	100,00	63	100,00	196	100,00

Tab. 3. Wykształcenie respondentów w chwili badania

badani wykształcenie	kobiety		mężczyźni		razem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
niepełne podstawowe	4	3,01	3	4,76	7	3,57
podstawowe	45	33,83	20	31,75	65	33,16
niepełne zawo- dowe lub zawod.	42	31,58	13	20,63	55	28,06
średnie	35	26,32	20	31,75	55	28,06
niepełne wyższe lub wyższe	7	5,26	7	11,11	14	7,14
razem	133	100,00	63	100,00	196	100,00

cowaniu wyników uwzględniono te odpowiedzi, którym badani nadali rangę pierwszą i drugą.

A. Źródła najczęstszych nieporozumień oraz najbardziej uciążliwe problemy życia małżeńskiego

Uzyskane wyniki badań dotyczące źródeł najczęstszych nieporozumień oraz najbardziej uciążliwych dla badanych osób aspektów ich życia małżeńskiego przedstawia tabela 4. Ich analiza dowodzi, że płeć jest źródłem statystycznie istotnych różnic w ocenie konfliktu małżeńskiego u badanych osób. Największe różnice między kobietami i mężczyznami wystąpiły w kategorii „alkoholizm partnera“. Alkoholizm współmałżonka stanowił w ocenie ponad połowy badanych kobiet (56,39%) najczęstsze źródło nieporozumień małżeńskich, a w ocenie 60,90 % badanych respondentek był najbardziej uciążliwym problemem ich małżeństwa. Natomiast nawet ci spośród nielicznych mężczyzn (4,76 %), którzy wskazali na alkoholizm żony jako źródło ich małżeńskich nieporozumień, zarazem nie uznali nadużywania alkoholu przez żonę za najuciążliwszy problem ich związku. W przeciwieństwie do mężczyzn (6,35 %) żadna z badanych kobiet nie wskazała na własny alkoholizm jako źródło przedrozwodowego konfliktu. Badani mężczyźni (31,75 %) znacznie częściej niż kobiety (8,27 %) wskazywali na „trudny charakter“ partnera (lub jego „skapstwo“, „egoizm“) jako źródło ich małżeńskich nieporozumień. Różnica ta jest istotna statystycznie ($p < 0,001$). Zarazem 34,59 % badanych kobiet i 42,86 % mężczyzn (różnica statystycznie nieistotna) uważało, że najuciążliwszym problemem ich związku był charakter współmałżonka. Zdrady ze strony partnera stanowiły równie częste, choć nie najczęściej wymieniane przez kobiety (24,06 %) i mężczyzn (22,22 %) źródło nieporozumień między małżonkami (różnica statystycznie nieistotna). Zarazem niewierność ze strony współmałżonka została uznana przez znacznie większą ($p < 0,05$) liczbę mężczyzn (38,10 %) niż kobiet (23,31 %) za największy problem ich byłego związku małżeńskiego. Istotne statystycznie różnice ($p < 0,001$) między kobietami (12,03 %) i mężczyznami (31,75 %) wystąpiły także w stwierdzeniu, że ingerencja ze strony rodziców współmałżonków w byłe małżeństwo stanowiła najtrudniejszy jego aspekt. Ten problem nie stanowił zarazem częstego źródła nieporozumień małżeńskich w ocenie badanych (7,52 % kobiet i 12,70 % mężczyzn), a istniejące w tym wypadku różnice procentowe w odpowiedziach obu grup okazały się statystycznie nieistotne.

Pozostałe, wymienione w tabeli możliwe odpowiedzi stosunkowo rzadko pojawiały się wśród badanych osób. Należą do nich następujące kategorie wyborów: niedobór seksualny, wygaśnięcie miłości, brak zaangażowania partnera w sprawy domu, liczenie się ze zdaniem współmałżonka, dokuczanie partnerowi, traktowanie badanego przez partnera „jak rzecz, do której ma się wszelkie prawa“, złe warunki materialne.

Okazało się, że badane kobiety i mężczyźni nie różnią się między sobą w ocenie wpływu złych warunków materialnych na częstotliwość pojawiania się nieporozumień małżeńskich (4,51 % kobiet i 4,76 % mężczyzn), oraz uciążliwość życia małżeńskiego (9,77 % kobiet i 7,94 % mężczyzn). Także brak zaangażowania partnera w sprawy domu, rzadko pojawiający się w odpowiedziach badanych kobiet i mężczyzn, nie miał istotnego wpływu na częstotliwość nieporozumień małżeńskich (4,51 % kobiet i 4,76 %

Tab. 4. Źródła najczęstszych nieporozumień oraz najbardziej uciążliwe problemy małżeństwa w ocenie badanych

treść Konfliktu	źródła najczęstszych nieporozumień					najbardziej uciążliwe problemy				
	kobiety		mężczyźni		istotność	kobiety		mężczyźni		istotność
	liczba	%	liczba	%		liczba	%	liczba	%	
alkoholizm partnera	75	56,39	3	4,76	-- ^{xx}	81	60,90	0	0,00	-- ^{xx}
alkoholizm badanego	0	0,00	6,35	-- ^{xx}	0	0,00	0	0,00	--	
charakter partnera	11	8,27	20	31,75	4,268 (0,001)	46	34,59	27	42,86	1,132 (n.i.)
zdrady partnera	32	24,06	14	22,22	0,296 (n.i.)	31	23,31	24	38,10	2,172(0,05)
zazdrość o badanego	8	6,02	3	4,76	-- ^{xx}	0	0,00	0	0,00	-- ^{xx}
niedobór seksualny	6	4,51	0	0,00	-- ^{xx}	7	5,26	5	7,94	0,714 (n.i.)
wygaśnięcie miłości	0	0,00	0	0,00	--	0	0,00	6	9,52	-- ^{xx}
traktowanie badanego „jak rzecz“	0	0,00	0	0,00	--	17	12,78	3	4,76	-- ^{xx}
brak zaangażowania partnera w sprawy domu	6	4,51	3	4,76	-- ^{xx}	13	9,77	5	7,94	0,434 (n.i.)
liczenie się ze zdaniem partnera	0	0,00	0	0,00	--	0	0,00	5	7,94	-- ^{xx}
dokuczanie partnerowi	0	0,00	3	4,76	-- ^{xx}	0	0,00	0	0,00	-- ^{xx}
ingerencje rodziców	10	7,52	8	12,70	1,188 (n.i.)	16	12,03	20	31,75	3,372 (0,001)
złe warunki materialne	9	4,51	3	4,76	-- ^{xx}	13	9,77	5	7,94	0,434 (n.i.)
inne odpowiedzi	26	19,55	23	36,53	2,275 (0,005)	43	32,33	26	41,27	1,243 (n.i.)

^x Wyniki nie sumują się do 100%, bowiem badani mogli podać więcej niż 1 odpowiedź.

^{xx} Nie obliczono istotności różnic, ponieważ wartości liczbowe w danej kategorii nie spełniały warunków stawianych

mężczyzn) oraz uciążliwość byłego związku (9,77 % badanych kobiet i 7,94 % mężczyzn). Niedobór seksualny bylej pary małżeńskiej był źródłem nieporozumień małżeńskich tylko w ocenie kobiet (4,51 %), choć zarazem stanowił najpoważniejszy problem własnego związku małżeńskiego w ocenie zarówno kobiet (5,26 %), jak i mężczyzn (7,94 %). Ta kategoria odpowiedzi nie różnicuje badanych ze względu na ich płeć. Zazdrość o badanego stanowiła źródło małżeńskich nieporozumień w ocenie 6,02 % kobiet i 4,76 % mężczyzn, choć nie stanowiła dla żadnego z tych badanych najważniejszego problemu w życiu małżeńskim. Kategoria ta nie różnicuje badanych ze względu na ich płeć. Jakkolwiek procentowo więcej kobiet (12,78 %) niż mężczyzn (4,76 %) uznało traktowanie ich „jak rzecz, do której ma się wszelkie prawa“ za najbardziej uciążliwy problem własnego związku małżeńskiego, różnica ta okazała się statystycznie nieistotna. Kategoria ta nie pojawiła się w odpowiedziach dotyczących źródeł małżeńskich nieporozumień, co sugeruje, iż problem ten został zwerbalizowany przez badanych później, niekiedy być może dopiero w trakcie przeprowadzania badań.

Liczebność niektórych kategorii odpowiedzi badanych okazała się tak mała, że nie pozwoliła — ze względów metodologicznych — na zastosowanie w odniesieniu do nich statystycznych testów istotności różnic. Pojawienie się klas zerowych w poszczególnych kategoriach odpowiedzi bądź kobiet, bądź mężczyzn, choć uniemożliwiło zastosowanie statystyk, pozwoliło jednak na zaobserwowanie pewnych prawidłowości w uzyskanych rozkładach wyników. Charakterystycznym zjawiskiem jest problem alkoholizmu, wskazany już wyżej, który zasadniczo nie pojawił się w odpowiedziach mężczyzn. Natomiast mężczyźni (jakkolwiek nieliczni) — w przeciwieństwie do kobiet — uznali „dokuczanie współmałżonkowi“ za najczęstsze źródło nieporozumień (4,76 % mężczyzn), a „wygaśnięcie miłości“ (9,52 % mężczyzn) i „liczenie się ze zdaniem partnera“ (7,94 % mężczyzn) za najbardziej uciążliwy problem ich związku.

Na uwagę zasługuje także kategoria: „inne odpowiedzi“. Zaliczono do niej wszystkie pozostałe, nie mieszczące się w żadnej z wyodrębnionych klas, wybory badanych. Jak wskazują wartości procentowe, takich bardzo zindywidualizowanych, różnorodnych odpowiedzi było stosunkowo dużo. Większe zróżnicowanie odpowiedzi wystąpiło wśród mężczyzn niż wśród kobiet, przy czym w kategorii źródeł nieporozumień małżeńskich różnica ta okazała się statystycznie istotna ($p < 0,05$).

B. Bezpośrednie przyczyny rozwodu

Zaobserwowana i przedstawiona wyżej pewna odmienność wyników badań dotyczących źródeł najczęstszych nieporozumień małżeńskich w porównaniu z najbardziej uciążliwymi problemami życia małżeńskiego badanych wnosi pewne informacje na temat rozwoju konfliktu przedrozwodowego. Fakt, iż źródło najczęstszych nieporozumień małżeńskich nie zawsze idzie w parze z najuciążliwszym aspektem relacji wewnątrzmałżeńskiej, nasuwa pytanie o bezpośrednią przyczynę wniesienia pozwu o rozwód, oraz jej relację w stosunku do najbardziej uciążliwego dla badanego aspektu życia małżeńskiego w byłym związku. Dane dotyczące oceny bezpośredniej przyczyny wniesienia pozwu rozwodowego przedstawia tabela 5.

Nawet pobieżny przegląd zamieszczonych w tabeli 5 wyników badań dotyczących

Tab. 5. Bezpośrednia przyczyna rozwodu w ocenie badanych^x

badani przyczyna rozwodu	kobiety		mężczyźni		razem		istotność różnic (z)
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	
alkoholizm męża	55	40,06	2	3,17	57	29,08	--xx
inna osoba w życiu partnera	45	33,83	23	36,51	68	34,69	0,371 (n.i)
znęcanie się fizyczne lub psychiczne nad żoną (pobicie)	16	12,03	5	7,94	21	10,71	0,868 (n.i)
awantury, bijatyki (bez alkoholizmu)	12	9,02	0	0,00	12	6,12	--xx
wieloletnia separacja	11	8,27	0	0,00	11	5,61	--xx
przestępstwo kryminalne lub seksualne męża	9	6,77	2	3,17	11	5,61	--xx
odejście partnera z domu	8	6,02	0	0,00	8	4,08	--xx
groźba odpowiedzialności materiałnej za partnera	8	6,02	0	0,00	8	4,08	--xx
inna osoba w życiu badanego	7	5,26	6	9,52	13	6,63	--xx
chęć uwolnienia dzieci od demoralizacji	4	3,01	0	0,00	4	2,04	--xx
brak zaangażowania partnera w sprawy domu	0	0,00	4	6,35	4	2,04	--xx
trudny charakter partnera	0	0,00	3	4,76	3	1,53	--xx
niezgodność charakterów	0	0,00	6	9,52	6	3,06	--xx
wygaśnięcie miłości	0	0,00	2	3,17	2	1,02	--xx
mieszanie się rodzin w małżeństwo	0	0,00	8	12,70	8	4,08	--xx
inne odpowiedzi	24	18,04	11	17,46	35	17,86	0,085 (n.i)

^xWyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli podać 2 przyczyny rozwodu.

^{xx}Istotność różnic obliczono tylko w odniesieniu do tych kategorii i odpowiedzi, które spełniały wymagania stawiane testom statystycznym.

n.i. — zależność statystycznie nieistotna.

bezpośrednich przyczyn wniesienia pozwu rozwodowego wskazuje na istnienie znacznych różnic w odpowiedziach kobiet i mężczyzn. Różnice te mają charakter głównie jakościowy. Łatwo zauważyć, że kobiety udzieliły szeregu odpowiedzi, których mężczyźni nie podawali i odwrotnie. Jedyną kategorią stosunkowo często pojawiającą się zarówno w odpowiedziach kobiet (33,83%), jak i mężczyzn (36,51%) jest „inna osoba w życiu partnera”. Częstotliwość podawania tej odpowiedzi nie różnicuje statystycznie kobiet i mężczyzn. Do pozostałych wspólnych dla badanych kobiet i mężczyzn kategorii odpowiedzi należą: znęcanie się fizyczne lub psychiczne nad żoną (12,03% kobiet i 7,94% mężczyzn), inna osoba w życiu respondenta (5,26% kobiet 9,52%

mężczyzn), przestępstwo kryminalne męża (6,77 % kobiet i 3,17 % mężczyzn) oraz alkoholizm męża (40,60 % kobiet i 3,17 % mężczyzn). Tylko w tej ostatniej z wymienionych kategorii odpowiedzi różnice w odpowiedziach kobiet i mężczyzn są statystycznie istotne (zbyt wielkie różnice procentowe wyborów nie pozwoliły jednak na zastosowanie testu statystycznego). Wszystkie pozostałe, wymienione przez kobiety i mężczyzn przyczyny rozvodu są całkowicie odmienne dla każdej z płci. Wymaga to oddzielnego ich omówienia.

Alkoholizm męża za bezpośrednią przyczynę rozvodu uznało 40,60 % kobiet, co stanowi 2/3 tych, dla których alkoholizm był najuciążliwszym problemem ich małżeństwa. Wiele z pozostałych kobiet — jak wynika z protokołów badań — podjęło decyzję rozvodu wskutek bezpośrednich następstw alkoholizmu męża, takich jak: odpowiedzialność materialna za długi męża (6,02 % respondentek), demoralizacja dzieci (3,01 % kobiet), znęcanie się fizyczne nad badaną i dziećmi (12,09 % kobiet) lub dokonane pod wpływem alkoholu przestępstwo kryminalne (6,77 % kobiet).

Z odpowiedzi kobiet wynika, że tylko 7 respondentek zdecydowało się na rozwód wskutek pojawienia się w ich życiu osoby trzeciej, gdy tymczasem zarzut ten postawiło kobietom 23 mężczyzn. Analogiczna sytuacja zaistniała także w wypadku badanych mężczyzn. Do innych, wymienionych przez kobiety, a pomijanych przez mężczyzn przyczyn rozvodu należą: wieloletnia separacja (8,27 % respondentek), odejście partnera z domu (6,02 % kobiet), awantury i bijatyki (9,02 % kobiet).

Mężczyźni jako przyczyny rozvodu podawali następujące powody (obok zdrad ze strony żony i własnej): „mieszanie się rodzin“ w ich małżeństwo (12,70 % mężczyzn), „trudny charakter żony“ (4,76 % mężczyzn), „niezgodność charakterów“ (9,52 % mężczyzn) lub „wygaśnięcie miłości“ (3,17 % respondentów). W odpowiedziach mężczyzn pojawiają się — w przeciwieństwie do kobiet — krytyczne uwagi pod własnym adresem: „mój alkoholizm“ (3,17 % mężczyzn), „pobicie żony“ (7,94 % mężczyzn).

Znaczne rozbieżności w ocenie przyczyn rozvodu wśród badanych kobiet i mężczyzn skłaniają do porównania odpowiedzi uzyskanych od obojga ex-małżonków. Mała liczba tych par (19), która ma swe źródło w trudnościach technicznych odnalezienia obojga współmałżonków, sprawiła, że poniższą analizę ograniczono tylko do pytania o przyczynę rozvodu (pomijając zagadnienie najbardziej uciążliwych problemów małżeństwa oraz źródeł najczęstszych nieporozumień). W badanej próbie istniało znacznie więcej takich par i być może w przyszłości uda się przeprowadzić analogiczne analizy dla większej grupy osób, co znacznie zwiększyłoby wiarygodność uzyskanych rezultatów.

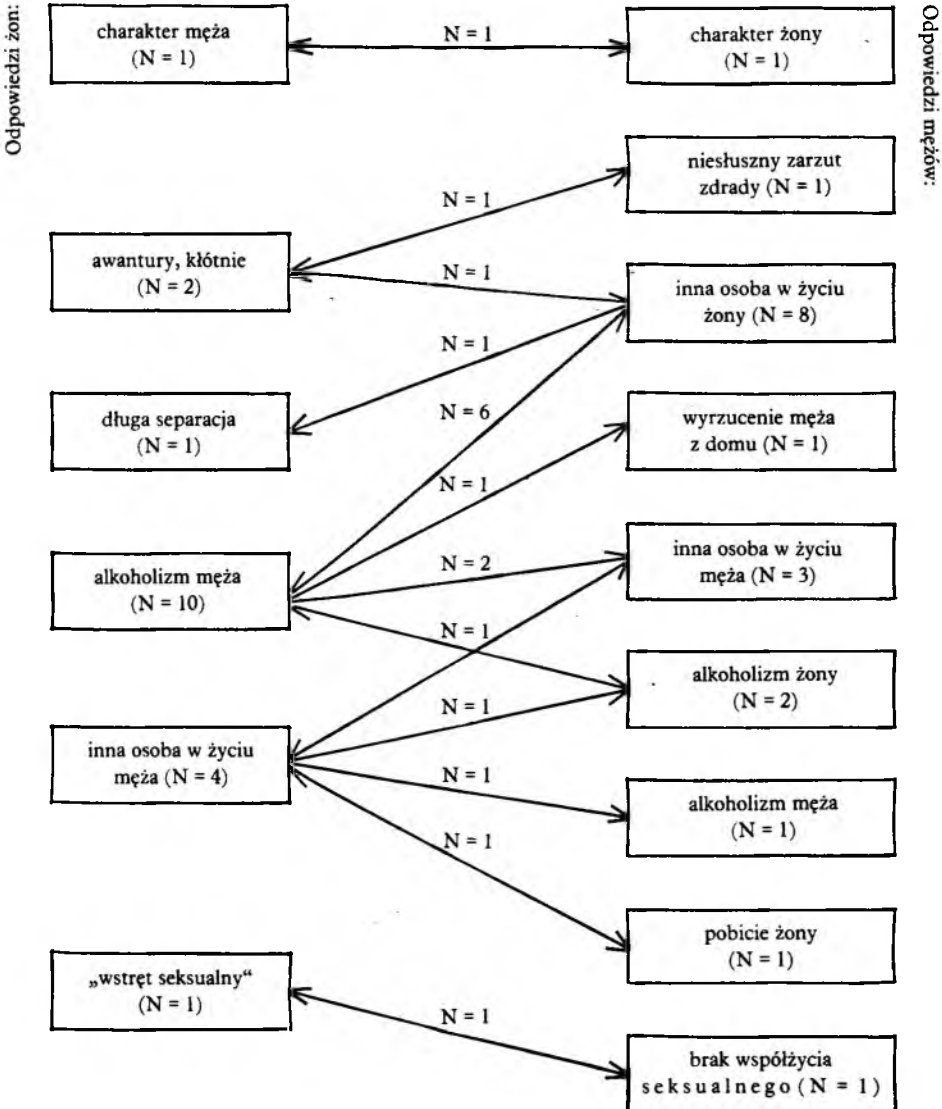
Uzyskane wyniki badań dotyczące zgodności ocen przyczyny rozvodu w byłych parach małżeńskich przedstawia tabela 6. Wskazują one na identyczne (chi-kwadrat =

Tab. 6. Zgodność odpowiedzi byłych współmałżonków

badani \ odpowiedzi	kobiety	mężczyźni	razem	wartość chi-kwadrat
zgodne z partnerem	2	2	4	0,000 (n.i)
niezgodne z partnerem	17	17	34	
razem	19	19	38	

= 0,000) tendencje w ocenie przyczyn rozvodu przez badane kobiety i mężczyzn, w aspekcie ich zgodności z ocenami byłego partnera. Tylko w 2 byłych parach małżeńskich wystąpiła zgodność ocen ex-męża co do przyczyn rozvodu. Wszyscy pozostali badani ex-mężowie i ex-żony podali inną niż ich były współmałżonek przyczynę rozvodu. Nasuwa się w związku z tym pytanie o treść tych rozbieżności. Dane dotyczące tego zagadnienia przedstawia rysunek 1.

Rys. 1. Przyczyny rozvodu w ocenie byłych par małżeńskich (kategorie odpowiedzi ułożono w taki sposób, aby w miarę możliwości uniknąć krzyżowania się linii wskazujących relacje w byłych parach małżeńskich; N oznacza liczbę osób)

Mała liczba analizowanych byłych par małżeńskich sprawiła, że przedstawione na rysunku 1 dane empiryczne mają głównie charakter ilustracyjny, pozwalają jednakże na wyciągnięcie pewnych wniosków dotyczących percepcji przyczyn rozvodu przez każdego z ex-małżonków.

Zgodność w wypowiedziach 2 ex-par małżeńskich dotyczyła przypadku zaburzeń w sferze życia seksualnego (brak życia seksualnego wywołany „wstrętem seksualnym“ żony oraz jednego przypadku odejścia męża do innej kobiety). Pozostali mężczyźni i kobiety, którym ich współmałżonkowie zarzucali związek z inną osobą, nie potwierdzili tego faktu. Większość spośród tych kobiet (6 respondentek) twierdziła, że przyczynę rozvodu stanowił alkoholizm męża. Natomiast oskarżeni o zdrady mężczyźni (4 mężczyzn), poza jednym, twierdzili, że przyczyną ich rozvodu był ich alkoholizm (1 mężczyzna), alkoholizm żony (1 mężczyzna) lub pobicie żony (1 mężczyzna). Mężczyźni (10 mężczyzn) oskarżeni przez swoje ex-żony o alkoholizm twierdzili, że powodem rozpadu ich małżeństwa były zdrady żony (6 respondentów), wyrzucenie ich z domu przez żonę (1 mężczyzna), inna osoba w ich życiu (2 mężczyzn). Kobiety, które twierdziły, że przyczyną ich rozvodu były awantury i kłótnie z mężem bądź długa separacja (3 kobiety) spotkały się z zarzutem o zdrady (2 mężczyzn) oraz twierdzenie ex-męża (1 mężczyzna), że wbrew posądzeniom żony nie miał on innej osoby w swoim życiu.

Trudno byłoby na podstawie tych badań ustalić, po czyjej stronie (ex-męża czy ex-żony) leży prawda i nie o to zresztą chodzi w tym artykule. Przedstawione na rysunku dane empiryczne pozwalają jednak na wyciągnięcie wniosku, że odpowiedzi badanych mężczyzn zawierają więcej negatywnych ocen wobec własnej osoby niż analogiczne odpowiedzi kobiet. Żadna bowiem z 19 kobiet (w przeciwieństwie do 5 mężczyzn) nie stwierdziła, że przyczyną rozvodu była jej postawa wobec męża. Trudno jest też ustalić — na podstawie niniejszych badań — na ile słuszne są zarzuty kobiet o alkoholizm męża, oraz stosunkowo częste zarzuty mężczyzn o zdrady ze strony żony.

C. Najczęstsze przyczyny rozkładu pożycia małżeńskiego (ocena całościowa)

Przeprowadzona analiza uzyskanych wyników badań wykazała, że respondenci różnie oceniają, tzn. przypisują różną wagę zauważanym przez siebie zaburzeniom w relacji wewnątrzmałżeńskiej, w zależności od faktu, czy są oni pytani o źródło nieporozumień małżeńskich, najciążliwszy problem ich byłego małżeństwa, czy też o bezpośrednią przyczynę rozvodu. Stąd analiza każdego z tych aspektów oddzielnie nie daje pełnego obrazu konfliktu przedrozwodowego i nie może w sposób wystarczający wskazywać przyczyn rozwodów. Stąd też szczegółowej analizie postanowiono poddać współzależność pomiędzy wszystkimi z wyżej omówionych aspektów badanego zagadnienia. Do tego typu opracowania wyników badań skłania także istniejące podejście do problematyki rozvodu [por.: Gawrońska-Wasilkowska 1966, Wawiłowa 1969, Podgórecki 1976, Mańk 1978]. W publikowanych bowiem zestawieniach statystycznych dotyczących uwarunkowań rozvodu uwzględnia się zwykle tylko jego bezpośrednią przyczynę. Stąd np. wyniki wskazujące na zasięg alkoholizmu jako czynnika

rozkładającego pożycie małżeńskie wydają się być zaniżone. Do takiego wniosku prowadzą przedstawione wyżej wyniki badań własnych.

W niniejszych badaniach zastosowano technikę złożoną z analizy danych empirycznych. W przedstawionej wyżej analizie wyników uwzględniano dwie kolejne odpowiedzi badanego (oznaczone rangą 1 i 2) na każde z zadanych mu pytań, dlatego najpierw ułożono parami wybrane przez każdego z respondentów kategorie. Uczyniono tak w odniesieniu do wyników odpowiedzi na dwa pytania: o źródła najczęstszych nieporozumień oraz najbardziej uciążliwe problemy własnego małżeństwa. Następnie uzyskane pary porangowano — oddzielnie dla każdego pytania — pod względem częstotliwości ich pojawiania się. Te zestawy alternatyw, które uzyskały najwyższe rangi, stanowiły następnie podstawę wyodrębnienia kategorii najczęstszych odpowiedzi. Do każdej z wyodrębnionych kategorii zaliczono następnie (zgodnie z treścią danej kategorii) wszystkie odpowiedzi badanych (pary wyborów) na każde z trzech analizowanych pytań. Ze względu na duże różnice w odpowiedziach badanych kobiet i mężczyzn, analizę tę przeprowadzono oddzielnie w każdej z grup.

Wśród odpowiedzi udzielonych przez kobiety wyodrębniono cztery następujące kategorie: 1) wyłącznie „alkoholizm“ lub „alkoholizm“ i każda inna alternatywa, z wyjątkiem „zdrady męża“; 2) współwystępowanie „alkoholizmu“ i „zdrad“; 3) wyłącznie „zdrady“ lub „zdrady“ i każda inna odpowiedź, z wykluczeniem „alkoholizmu“; 4) wszystkie pozostałe wersje odpowiedzi, z wykluczeniem odpowiedzi: „alkoholizm“ lub „zdrady“. Opracowane w ten sposób wyniki, zamieszczone w tabeli 7, pozwalają na wyciągnięcie wniosków dotyczących zasięgu alkoholizmu, jako czynnika, który zdaniem badanych kobiet zniszczył ich związek małżeński, oraz wskazujących na miejsce alkoholizmu męża wśród innych przyczyn rozkładu pożycia małżeńskiego.

Alkoholizm i zdrady (lub jeden z tych powodów) za najbardziej uciążliwe problemy ich związku małżeńskiego uznało 71,43 % respondentek. Wśród pozostałych 28,57 % badanych kobiet, które podały inne przyczyny uciążliwości własnego związku małżeńskiego, znalazły się zarazem takie, dla których bezpośrednią przyczynę rozvodu stanowił alkoholizm męża lub zdrady z jego strony. Chociaż 39,83 % respondentek stwierdziło, że rozwiódł się z innych powodów niż alkoholizm lub zdrady męża, to zarazem w grupie tej znalazło się 6,76 % kobiet, dla których zdrady męża — i 18,79% kobiet, dla których alkoholizm męża — były najbardziej uciążliwymi problemami własnego małżeństwa. Ostatecznie więc, aż 84,21 % ogółu badanych kobiet uznało jeden z dwóch (lub oba) najczęściej wybieranych powodów (alkoholizm męża, zdrady ze strony męża) za najbardziej uciążliwy problem ich związku małżeńskiego bądź za bezpośrednią przyczynę rozvodu.

Ogółem problem zdrad ze strony męża, bądź jako najbardziej uciążliwy problem małżeński, bądź jako bezpośrednia przyczyna rozvodu, pojawił się w odpowiedziach 39,84 % badanych kobiet. Wśród tych respondentek 32,33 % ogółu badanych kobiet podało alkoholizm i zdrady ze strony męża jako źródło własnego konfliktu małżeńskiego. Tylko 6,51 % badanych kobiet uważających zdrady za bezpośrednią przyczynę rozvodu lub za najbardziej uciążliwy problem we własnym związku nie wskazało zarazem na alkoholizm męża. Ogółem alkoholizm męża, jako jeden z dwu aspektów przedrozwodowego konfliktu, pojawił się w odpowiedziach ponad trzech czwartych (76,69 %) badanych respondentek.

Tab. 7. Analiza najbardziej typowych sytuacji konfliktu małżeńskiego u badanych kobiet

przyczyna rozwodu	alkoholizm męża		alkoholizm męża i jego zdrady		zdrada męża (bez alkoholizmu)		inna odpowiedź		razem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
alkoholizm męża	31	23,31	7	5,26	7	5,26	23	17,29	68	51,13
alkoholizm męża i jego zdrady	3	2,26	2	1,50	0	0,00	2	1,50	7	5,26
zdrady męża (bez alkoholizmu)	0	0,00	12	9,02	1	0,75	7	5,26	20	15,04
inna odpowiedź	5	3,76	10	7,52	2	1,50	21	15,79	38	28,57
razem	39	29,33	31	23,30	10	7,51	53	39,85	133	100,00

Analogicznych operacji statystycznych dokonano w odpowiedziach mężczyzn. Ze względu na większe zróżnicowanie wyników wśród badanych mężczyzn, konieczne było wyodrębnienie odmiennych kategorii w sferze najuciążliwszych problemów małżeńskich oraz bezpośrednich przyczyn rozwodu. Opis wyodrębnionych kategorii odpowiedzi i ich wzajemne relacje przedstawia tabela 8. Wynika z nich, że najczęstszymi przyczynami rozwodu w ocenie mężczyzn było: inna osoba w życiu żony, „trudny charakter“ żony, „niezgodność charakterów“, oraz „mieszanie się rodzin“ w małżeństwo. Kategorie te pojawiły się także wśród najbardziej uciążliwych dla mężczyzn problemów ich życia małżeńskiego.

Ogółem aż 50,80 % badanych mężczyzn twierdziło, że niewierność żony stanowiła bądź najuciążliwszy problem ich małżeństwa, bądź bezpośrednią przyczynę rozwodu. W tej grupie badanych znalazło się tylko 2 mężczyzn, którzy podali, że również byli związani z inną kobietą. „Trudny charakter“ żony („niezgodność charakterów“), przy równoczesnym braku zdrad z jej strony, stanowił istotę przedrozwodowego konfliktu w ocenie 22,23 % badanych mężczyzn. „Mieszanie się rodzin“ w małżeństwo stanowiło istotę przedrozwodowego konfliktu w ocenie 30,16 % respondentów, z czego 19,05 % badanych mężczyzn było zdania, iż w ich małżeństwie zdrady nie miały miejsca.

4. DYSKUSJA WYNIKÓW

Przeprowadzona wyżej analiza wyników badań wykazała, że ocena przedrozwodowego konfliktu pozostaje w związku z płcią oceniającego i jest bardziej jednorodna u kobiet niż u mężczyzn.

W obrazie przedrozwodowego konfliktu u kobiet dominuje problem alkoholizmu męża. Na podstawie przedstawionych wyżej danych empirycznych trudno jest ustalić, w ilu wypadkach zarzut alkoholizmu wobec byłego męża jest obiektywny, a w ilu stanowi on ucieczkę od przyznania się do prawdziwej przyczyny rozwodu i jest zrzucaeniem na męża odpowiedzialności za rozkład pożycia małżeńskiego. Wyjaśnienie tego faktu wymagałoby posiadania informacji obiektywnych na temat nadużywania alkoholu przez ex-mężów. Niestety, takie informacje nie zostały zebrane. Trudno też jest na podstawie niniejszych badań ustalić, w ilu wypadkach mężowie respondentek nadużywają alkoholu przed zawarciem związku małżeńskiego, a ilu z nich zaczęło pić w trakcie jego trwania. Badania nie pozwalają też na wyciągnięcie wniosku, czy i ewentualnie w ilu wypadkach alkoholizm męża respondentki został przez nią „zawiniony“ (np. wskutek jej zdrad). Niezależnie jednak od źródła alkoholizmu nie ulega wątpliwości, iż wspólne życie z alkoholikiem przekracza granice wytrzymałości psychicznej każdego — zapewne — człowieka.

Dominującą kategorią odpowiedzi u badanych mężczyzn jest „inna osoba w życiu żony“. W związku z tym nasuwa się analogicznie zastrzeżenie, jak w stosunku do badanych kobiet. Nie wiadomo bowiem, w ilu wypadkach jest to zarzut słuszny, w ilu stanowi ucieczkę od właściwej odpowiedzi, a w ilu jest on nieuzasadnionym podejrzeniem wynikającym z tzw. „chorobliwej zazdrości“. Z drugiej strony, tylko ten zarzut

Tab. 8 Analiza najbardziej typowych sytuacji konfliktu małżeńskiego u badanych mężczyzn

przyczyny problemy małżeńskie	zdrady żony (bez zdrad męża)		zdrady męża (bez zdrad żony)		niezgodność charakterów		inne odpowiedzi		razem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
„zdrady żony“ i inne odpowiedzi (z wyłączeniem „mieszania się rodzin“)	14	22,22	2	3,17	1	1,59	6	9,52	23	36,51
charakter żony i inne odpowiedzi (z wyłączeniem „mieszania się rodzin“ i „zdrad żony“)	3	4,76	0	0,00	4	6,35	5	7,94	12	19,05
„mieszanie się rodzin“ i inne odpowiedzi (z wyłączeniem zdrad żony)	5	7,94	2	3,17	4	6,35	8	12,70	19	30,16
inne odpowiedzi	1	1,59	2	3,17	0	0,00	6	9,52	9	14,28
razem	23	36,51	6	9,52	9	14,28	25	39,68	63	100,00

oraz odpowiedzi mężczyzn wskazujące na siebie jako winnego rozwodu (alkoholizm, pobicie żony, przestępstwo kryminalne, własna zdrada) wydają się być względnie wiarygodne. Natomiast pozostałe odpowiedzi mężczyzn są — jak się wydaje — próbą ucieczki od właściwego problemu małżeńskiego. Porównanie przyczyn rozpadu związku małżeńskiego, podanych przez badane kobiety i mężczyzn, wskazuje, że kobiety — poza wspólną obu grupom kategorią: „inna osoba w życiu badanego“ lub „inna osoba w życiu partnera“ — stawiały na ogół znacznie poważniejsze niż mężczyźni, oskarżenia pod adresem swoich byłych współmałżonków.

Różnice w odpowiedziach kobiet i mężczyzn wydają się być uwarunkowane kulturowo. Zaobserwowane rozbieżności ocen przyczyn rozwodu w badanych ex-parach małżeńskich wskazują, że zarówno kobiety, jak i mężczyźni mają tendencję nieprzyznawania się do stawianych im zarzutów. Kobiety i mężczyźni rzadko są skłonni przyznać się do własnej niewierności małżeńskiej, a mężczyźni także do alkoholizmu (stosując w tych wypadkach odpowiedzi unikowe lub zrzucając winę na byłego partnera). Istniejące w społeczeństwie polskim potępienie dla sprawcy rozpadu związku małżeńskiego wskutek jego niewierności lub nadużywania alkoholu sprawia, że tylko nieliczni badani mają odwagę wzięcia na siebie odpowiedzialności za doprowadzenie do rozwodu. Wydaje się też prawdopodobne, że w wypadku, gdy obaj ex-małżonkowie podają odmienną przyczynę rozwodu (np. ex-mąż zarzuca ex-żonie niewierność, a ona obwinia go o alkoholizm), nie rozmijają się oni z prawdą o swoim partnerze, lecz pomijają rolę własnej osoby. Tendencje samoobronne wydają się być jednak silniejsze u kobiet, na co wskazuje większy procent samokrytycznych ocen u mężczyzn. Możliwe jest jednak, że mężczyźni mają więcej powodów niż kobiety, do obarczania siebie odpowiedzialnością za rozkład pożycia małżeńskiego. Np. obiektywnie rzecz biorąc trudno byłoby żonom alkoholików znaleźć u siebie równoważny — co do mocy destrukcyjnej dla związku małżeńskiego — zarzut, jaki postawiły one swemu byłemu mężowi.

Fakt występowania różnic w ocenie przyczyn rozwodu przez kobiety i mężczyzn stwierdził także Hayes [1976]. Z jego badań wynika też, że najczęstszą przyczyną rozkładu pożycia małżeńskiego w populacji amerykańskiej była inna osoba w życiu jednego z partnerów, przy czym fakt oskarżenia o niewierność nie pozostawał (podobnie jak w niniejszych badaniach) w związku z płcią oceniającego. Problem alkoholizmu wydaje się być zjawiskiem „polskim“ (być może także innych krajów, w których nadużywanie alkoholu polega na piciu bardzo dużych dawek — choć nie codziennie).

Problematyka oceny konfliktu przedrozdowodowego pozostaje w ścisłym związku z zagadnieniem inicjatywy wniesienia do sądu pozwu rozwodowego. Omówienie tego zagadnienia przy równoczesnym przedstawieniu powyższych wyników badań przekracza możliwości jednego artykułu. Zaprezentowane powyżej dane empiryczne pozwalają jedynie na postawienie następujących hipotez dotyczących inicjatywy wniesienia pozwu rozwodowego: 1) badane kobiety częściej niż mężczyźni były stroną inicjującą rozwód, 2) w wypadku występowania wyłącznie „alkoholizmu“ (jako odpowiedzi) wnioski o rozwód składały kobiety, 3) w wypadku współwystępowania alkoholizmu i niewierności lub wyłącznie niewierności, inicjatywa rozwodu mogła należeć bądź do kobiety, bądź do mężczyzny. Problem ten będzie przedmiotem analizy w innym artykule.

BIBLIOGRAFIA

- B.L. Bloom, S. J. Asher, S. W. White. *Marital disruption as a stressor: A review and analysis*. „Psychological Bulletin“ 1978 nr 4 s. 867-894.
- J. Brzeziński. *Elementy metodologii badań psychologicznych*. Warszawa 1978.
- Z. Gawrońska-Wasilewska. *Małżeństwo. Istota. Trwałość. Rozwód*. Warszawa 1966.
- G. R. Hackney. *The divorce process and psychological adjustment*. The University of North Dakota 1975.
- N. Hart. *When marriage ends. A study in status passage*. Cambridge 1976.
- M. P. Hayes. *Divorce in the middle years*. Oklahoma State University 1976.
- J. E. Hobart. *The presentation and empirical validation of a conceptual model of divorce*. Wisconsin-Milwaukee 1975.
- Z. Mańk. *Rozwód*. Warszawa 1978.
- L. Messinger. *Remarriage between divorced people with children from previous marriages: A proposal for preparation for marriage*. „Journal of marriage and family counseling“ 1976 nr 2 s. 193-200.
- M. Pinard. *Marriage and divorce decisions and the larger social systems. A case study in social change*. „Social forces“ 1966 nr 3 s. 341-355.
- A. Podgórecki. *Zagadnienia patologii społecznej*. Warszawa 1976.
- M. Sokołowska, K. Wrechno. *Pozycja społeczna kobiet w świetle statystyki*. W: *Kobieta współczesna. Z badań socjologów, lekarzy, ekonomistów, pedagogów i psychologów*. Warszawa 1966 s. 44-78.
- E. Tracewicz. *Retrospektywny obraz decyzji zawarcia i rozwiązania związku małżeńskiego (Studium psychologiczne)*. Mps w Bibliotece KUL. Lublin 1982.
- J. Waluk. *O pracy kobiet w Polsce*. W: *Kobieta współczesna. Z badań socjologów, lekarzy, ekonomistów, pedagogów i psychologów*. Warszawa 1966 s. 172-203.
- L. Wood. *Loneliness and social structure*. York (Canada) 1970.

PRE-DEVOICE CONFLICTS ASSESSMENT AND SEX

Summary

In the present paper the author undertakes to determine the dependencies between the sex of a person getting divorced and his/her assessment of the pre-divorce conflicts. It is assumed that social-cultural determinants and biological determinants which define the husband's and the wife's position in the family are the causes of the fact that a person, because of his/her sex, becomes a source of separate and different psychological problems. For the partner.

In the analysis of the pre-divorce conflicts three aspects were selected and, later, studied: sources of most frequent clashes between the spouses, most burdensome problems for a person in his/her marriage, direct reasons of starting the divorce proceedings.

In the research made according to a standardized interview 196 divorcees (133 women and 63 men) were tested. The interviews were made with a new industry works' employees, in a small town of no industrial traditions. Therefore, the results cannot be extrapolated onto other social environments.

The results showed differences in the men's and women's assessments of their pre-divorce conflicts. Alcoholism (and its consequences) of the husband was the dominant feature in the picture of the pre-divorce conflict presented by 3/4 of the women. The frequency with which this element appeared in the interview depended on the aspect of phenomenon formulated by the question. With men, conjugal infidelity of the wife was the dominant category (1/2 answers). However, this charge but made against the husband appeared relatively frequently among the women interviewed. It was shown that both men and women tend not to accept the charge and to shift the responsibility for the break-up onto the partner. Self-defensive tendencies seem to be stronger in women, which is testified by a bigger percentage of self-criticism in men.